

anatomijo v nekoliko togi, zadržani, vertikalni stilizaciji, dokler ni te prerasla in se naslonila (v pozitivnem smislu) na značilno Pregljevo apsidalno oziroma amfiteatralno, arhitektonsko konstrukcijo; pri izgrajevanju sistema munumentaliziranih, preprostih klasičnih oblik se je Ciuha zadrževal precej časa. Ob samem tem oblikovnem izgrajevanju se je bolj ali manj podzavestno vrinil v Ciuhov svet že omenjeni »ikonski moment«, ki je zagrozil s preočitno anahronistično vsebino in hkrati tudi s kultivirano, všečno zagledanostjo.

Od tu dalje je treba dojemati sedanje slikarjeve bolj ali manj uspele težnje, na katere sem prej opozoril. Vezanost na realni, še vedno močno čustveno obarvani svet odzvanja v delih, kot so Nosečnica, Žena z golobom, Mož, vezanost, ki jo pravzaprav določa dodatna, za slikarja do danes neobičajna simbolika, »vgrajena« ali »nadzidana« človeški anatomiji.

Toda medtem ko je ta simbolika, v kateri se kaže na eni strani večtisočletno umetnostno izkustvo, bližja slikarjevemu tradicionalnemu likovnemu razmišljanju, pa napoveduje delo, kot je na primer Idol, še očitnejši premik v Ciuhovi pripovedi: večletna popotovanja, spoznavanje s svojevrstno, ekspresivnejšo in hkrati (za naše pojme) abstraktnejšo, vzhodnjaško simboliko, katere znanilci so bili predhodni šopi Ciuhovih risb, razpenjajo umetnikovo miselnost na tako rekoč drugi križ. Dozorelosti izkustva enega sveta bo morala slejkoprej slediti dozorelost drugega — v ustvarjalni sintezi obeh je Ciuhova dokončna umetniška razrešitev in resničnost.

Aleksander Bassin

KOMENTARJI, GLOSE

OB ROBU FINANČNIH PRETRESOV. Zaporedni sunki, ki v zadnjih mesecih stresajo mednarodne finance in se kakor koncentrični valovi širijo v vse gospodarske ter prek njih v politične odnose, segajo že tako daleč, da jih je mogoče brez večjih zmot povezati z vrsto drugih znamenj, ki pričajo o globokem presnavljanju v mednarodnih odnosih. Vidnejši členi tega niza so tile: najprej razprave o sporazumnem povečevanju mednarodne likvidnosti, ki so potekale v mednarodnem valutnem skladu in so se zaključile s prvim obotavljivim korakom na zasedanju svetovnih finančnih ustanov v Rio de Janeiru; potem razvrednotenje britanskega funta; nato mrzlično kupovanje zlata za dolarje v decembru; obrambni ukrepi, ki jih je ameriški predsednik razglasil na novega leta dan s svojega teksaškega ranča; in naposled mešani občutki, ki so se polastili žrtev ameriške obrambe.

Vsi ti dogodki so take narave, da umljivo vzbujajo obilico strokovnih razprav o njihovem dosegu ter učinkih in ne le primarnih posledicah. Hkrati pa, tako se vsaj zdi, razkrivajoče osvetlujejo vsaj del resnične narave sodobnih mednarodnih odnosov, jasneje kot kaj drugega tangirajo različne plasti mednarodnega dogajanja po dejanskem pomenu in razpršujejo marsikatero dolgo veljavno slepilo o statusu posameznih držav ali njihovih skupin. Revalorizirajo tudi pojmovanja o veljavnosti in resničnem dosegu nekaterih ekonomskih, pravnih, političnih in socioloških kategorij v sodobnih razmerah. Med temi kategorijami je nemara na prvem mestu nacionalna suverenost.

*

Iz niza naštetih sunkov, ki se kažejo svetu s svojo gospodarsko in finančno zunanostjo, imajo pa v resnici kompleksno družbeno vsebino, je za tistega, ki se ne ukvarja posebej z njihovo gospodarsko platjo, razvidno predvsem to, kako izredno globoke in odločilne so sodobne mednarodne povezave. Lep zgled daje razvrednotenje britanskega funta. To valuto so devalvirali za 14,5 odstotka, toda do te mere niso prišli po kriteriju samostojnega »britanskega nacionalnega interesa«, temveč v očitnem koncertu zahodnih gospodarskih velesil. Sam dolgoročni britanski interes, tako vsaj pravijo, bi bržkone veleval, da bi funt razvrednotili veliko bolj drastično: le tako bi lahko z devalvacijo ustvarili enega od pogojev za resnično globoke organske spremembe, ki bi britansko nacionalno ekonomijo osvobodile hromeče dediščine iz časov nekdanje imperialne usmeritve in ji hkrati dale tekmovalni impulz, kakršen je potreben razmeroma majhni, a na nekaterih sektorjih, predvsem na tistih, ki terjajo visoko kvaliteto znanja, zelo razviti proizvodnji. Toda za mero 14,5 odstotka so se odločili po kompromisnih kriterijih, ki jih je narekoval skupek interesov vseh visoko razvitih zahodnih držav. London je to mero postavil tako, da Evropski gospodarski skupnosti ni bilo treba poseči po bistvenih obrambnih ukrepih; da se Združene države niso znašle pred neposredno potrebo po devalvaciji dolarja; in tako, da je ostalo nadaljnje sodelovanje med visoko razvitimi deželami Zahoda možno. Britanija je s tem vsaj v primeru, če jo gledamo kot celovito enoto in za hip odmislimo njeno notranjo gospodarsko, socialno in politično struktuiranost, nedvomno nekaj »žrtvovala«; trdijo, da bo v kakih dveh letih morala prejkone vnovič ssekati uradni tečaj svojega denarja. Seveda je z vzdržnostjo pri devalvaciji nekaj bistvenega tudi pridobila: v veliki meri si je zagotovila, da bo London vsaj še nekaj časa deloval kot eden največjih svetovnih finančnih centrov, kar ji prinaša precejšnje nevidne dohodke. Toda takó devalvacija kot boj za čim več nevidnih dohodkov — oboje precej jasno priča, kako zelo je nekdanja kraljica morja odvisna od svojih zvez s svetovnim in še posebej z razvitim zahodnim gospodarstvom.

Po britanskim razvrednotenju, po zlatem naskoku na dolar in po Johnsonovem obrambnem paketu pa se kaže nekaj podobnega tudi na primeru Francije. Tu je podoba nemara izrisana s še ostrejšimi črtami in poslikana z bolj kontrastnimi barvami, saj je generala de Gaulle vsa njegova politika zadnjih let spremenila v šampiona klasičnih konceptov o nacionalni suverenosti v sodobnih razmerah. To zlahka ugotovimo, tudi če ostanemo samo v območju mednarodnih gospodarskih in posebej finančnih trenj. Charles de Gaulle je bil dolgo diamantna konica vrh svedra, ki je vrtal v temelje monopolnih pozicij dolarja in ameriške moči. Spet in spet je govoril, da bi bilo edino dobro in prav, če bi se svet povrnil od papirnate, dolarske podlage za mednarodne finančne posle, od podlage, ki Ameriki omogoča gospodarsko kolonizirati Evropo, izvažati svojo inflacijo in na tuj račun financirati svoje pustolovščine v Aziji, spet h klasični zlati podlagi. Ta zamisel je bila, če bi jo jemali dobesedno, tako »revolucionarno konservativna«, da je ni skoraj nihče pojmoval v taki obliki, kot je bila spet in spet izgovorjena. Pač pa je v njej večina resnih opazovalcev iskala elemente političnega napada na ameriško gospodarsko premoč, težnjo k novim manifestacijam francoske gospodarske in politične neodvisnosti ter željo po takih spremembah v svetovnem ravnotežju sil, ki bi Franciji odpirale več maneverskega prostora v Evropi in po možnosti drugod. Tako daleč je

segala ta skepsa ob de Gaullovih zlatih izjavah, da je prevladalo splošno mnenje, po katerem noben finančni minister ne more povsem resno jemati generalovih besed in zamisli njegovega finančnega svetovalca Jacquesa Rueffa. A bodi, kakor bodi: dejansko je Francija v kritičnih trenutkih za funt storila vse, da bi še bolj privila vijak, ki je stiskal londonski city in Wilsonovo vlado; ko pa je na funt padla sekira, je sredi vročinskih špekulacij med zlatom in dolarjem v transakciji z Alžirijo pomagala le-tej zahtevati, naj Washington, kakor mu velevalo obveznosti iz sedaj veljavnih pravil igre v mednarodnih financah, pri priči zamenja sto milijonov dolarjev v zlato. Ameriški finančni minister Fowler je to tudi storil, četudi so v Washingtonu baje škripali z zobmi. Toda — v tistem trenutku se je nekaj prelomilo. Francoski tisk je tiste dni zelo glasno objavljaj, da ima Francija v svojih deviznih rezervah še štiristo milijonov dolarjev. Tega niso komentirali: bilo pa je to dovolj jasno opozorilo, da utegne Pariz, če mu ne bo kaj prav, potegniti iz ameriške državne zakladnice v Fort Knoxu, ki je bila z zlatom tedaj že zelo na tesnem, še za teh štiristo milijonov zlata; in če je bila alžirska transakcija prvi sunek, utegne biti to *coup de grâce*, slamica, ki bo kameli strla hrbtenico. Toda to se ni zgodilo. Zakaj — tega danes nihče še ne ve. Ali je zlati pool, sedemčlanska skupina finančnih velesil, ki s svojim zlatom moralno in dejansko brani dolar in z njim vse mednarodno denarstvo, pritisnila na Francijo; ali so pariški proračuni pokazali, da bi se tak udar sprevrgel v bumerang: kakšna je bila vloga sivih eminenc iz Švice, slovityh žüriških škrtatov; in naposled, kako je v tej zakulisni igri delovala finančno enigmatična Moskva... Odgovorov na to še ni.

Pač pa je strukturno šibkost v francoski poziciji razkril nihče drug kot Johnson. Združene države so sklenile omejiti odliv svojega kapitala v investicije na tujem. Zavrle so turistična potovanja svojih državljanov v tujino. Močno so pritisnile na zahodnoevropske zaveznike v NATO, da bi jim pomagali kriti stroške za ameriške vojake v Evropi. Odločile so se več izvažati, a — najbrž — tudi manj uvažati. Vse to pa je Franciji zavalilo na pleča ne samo eno breme.

In kakor je Pariz, s tem ko je prisilil Washington seči po obrambnih ukrepih, slavil svojevrstno zmago, tako je v tem tičalo obilo pelina. Francoska zunanja trgovina je imela v letu 1967 za kakih 300 milijonov dolarjev primanjkljaja, toda tega je bolj kot pokrila z nevidnim dohodkom od ameriških turistov in čet. Čete so zaradi francoskega umika iz NATO odšle: to je dvesto milijonov dolarjev manj. Nove ameriške investicije v Francijo so zadnji dve leti pritekale s tempom 300 milijonov dolarjev letno: zdaj je Johnson novim naložbam v celinsko zahodno Evropo zaprl pot. Tudi tisti ameriški kapital, ki že posluje na Francoskem, bo odslej najbrž precej več svojih dobičkov vračal v ZDA, reinvestiral pa jih bo občutno manj kot doslej. Priliv ameriškega denarja, ki ga prinašajo v Francijo turisti, se utegne po pariških prognozah razpoloviti. Kar zadeva trgovino, pa je Francija leta 1967 izvažala v ZDA za 600 milijonov dolarjev vrednosti, uvažala pa jo je iz ZDA za eno milijardo. Spričo tega je razumljivo, da so v Parizu soglasno ocenili Johnsonove ukrepe kot drakonske. Toliko, kar zadeva direktne odnose z ZDA, a to še ni vse. Prvega julija bodo namreč docela padle notranje carinske ovire v Evropski gospodarski skupnosti. S tem se bo francoska industrija znašla na veliko ostrejšem prepihu in bo bolj izpostavljena zahodnonemški in italijanski konkurenci. Francosko kmetijstvo, ki je doslej uživalo precej zaščite, se bo moralo neposredneje spopasti z nizo-

zemskim in belgijskim. Toda vmes je še nekaj: občutno se bodo zožile pravice, ki so Franciji v EGS doslej praktično omogočale, da je ob sleherni odločitvi, ki ji ni bila povšeči, vložila veto. Omejitve suverenih pravic, ki se obeta, je tako huda, da marsikdo že vidi de Gaulla pred hudo alternativo: ali odločiti se za nadaljnjo, a pohlevnejšo vlogo v EGS ali pa dodobra raztrgati vse tkivo šestorice.

Tako je mogoče pri britanskem primeru po tej in pri francoskem primeru po oni plati precej jasno zaznati, kako resno sodobni gospodarski procesi omejujejo koncept neodvisnosti. To samo po sebi ni sicer nič novega, vendar pa se v tej zvezi nemara mnogo jasneje in tudi bolj grobo razkriva, kolikšna je današnja veljava tistega, kar nekateri imenujejo »ostanki minule romantike«.

*

Ameriška vloga in pozicija v razvoju te dolarsko-zlate zgodbe razkriva nekaj drugega. Po eni plati osvetljuje svojevrsten »izskok«² supersil iz dosedanje mreže mednarodnih odnosov, ki nam je sicer bolj znan iz razglabljanj o razmerju med vojaškimi močmi in vplivi posameznih držav. Toda po drugi plati hkrati priča tudi o svojevrstni nemoči supersil.

Oglejmo si nekatere plati teh dejstev na ameriškem zgledu. Po svoje je v načinu ameriške obrambe pred navalom na dolar značilnih nekaj reči. Na primer: pri zoževanju vrzeli v plačilni bilanci ZDA je bil Johnson pripravljen prizadeti marsikatero močno skupino ameriškega kapitala, ni se pa dotaknil najhujšega vira deficitov -- vietnamske vojne. Potem: za začetek je udaril navzven, ni pa resneje nastopil proti virom domače inflacije, ki prav tako vplivajo na zunanji deficit. Nato: v pritisku navzven je prizadel celinsko zahodno Evropo, veliko manj pa Britanijo in Kanado. In naposled: ameriškim zasebnim investicijam je pustil docela odprto pot v nerazvite dežele.

Iz teh notranjih gradacij v ameriški obrambi je mogoče razbrati, da je ameriška uprava krepko upoštevala sedanje mednarodne pozicije ZDA. V zahodni Evropi so z več kot dvajsetimi milijardami dolarjev direktno investiranega ameriškega kapitala, ki pa je v povezavi z evropskimi priveski še mnogo večji, že položeni temelji za »tretjo industrijsko velesilo sveta«, ta pa, kakor pravi Servan-Schreiber, v »Ameriškem izzivu«, ni združena Evropa temveč ameriški kapital v Evropi. Tega kapitala je zdaj že toliko, tako dobro je organiziran in tako konkurenčno sposoben, da se lahko v prihodnje razrašča iz lastnih virov. Njegova moderna poslovna organizacija in tehnologija sta tako superiorni, da na primer na britanskih tleh ameriški kapital ustvarja v povprečju dvakrat višje dobičke kakor britanski, v zahodnem delu Evrope pa nadzira večino modernih, nosilnih gospodarskih sektorjev od elektronskih računalnikov in avtomobilske industrije do zajetnega dela petrokemije. Suverenost tega gospodarskega faktorja je kajpada omejena, a upali bi si trditi, da je de facto omejena veliko manj kot suverenost kake velike zahodnoevropske države.

Druga značilnost, ki jo osvetljuje kvaliteta Johnsonove obrambe, je v naslednjem: kar zadeva celinsko zahodno Evropo, je to za Ameriko še vedno »tujina«; kar pa zadeva Kanado (zaradi direktne ameriške udeležbe v njenem gospodarstvu) in Britanijo (zaradi direktne udeležbe in izredno krepke odvisnosti funta od dolarja), pa ti veliki državi praktično že drsita v status dela

dolarske cone. A ko smo že pri teh odmerjenih diskriminacijah, velja vsaj na kratko omeniti ameriški odnos do razvijajočih se dežel. Kongres je konec lanskega leta sesekal ameriško državno pomoč za nerazviti svet na rekordno nizko raven zadnjih dvajsetih let; a kar zadeva zasebni kapital, je Johnson tretji svet implicitno razglasil za »prosto lovišče«.

Tretja značilnost je tista, ki je povezana z Vietnamom. V proračunskem letu 1968/69 bo jugovzhodna Azija pogoltnila približno trideset milijard dolarjev iz ameriškega proračuna. Toda to je vsaj za sedaj tabu. Videti je, da se je ameriški državni vrh odločil izsiliti svoje tamkajšnje cilje za sleherno ceno, sprjaznil pa bi se samo s tako politično rešitvijo za Vietnam, ki ne bi bistveno prizadela nobenega teh ciljev. V zvezi s tem je v zadnjem času slišati precej daljnosežnih analiz iz več resnih ameriških virov. Zasnova teh analiz je takale: o Vietnamu in ameriški politiki ob njem se bo odločalo v letošnji ameriški predvolilni kampanji in na novembrskih predsedniških volitvah. A naj v volilnem letu Johnson ob posameznih vprašanjih manevrira tako ali drugače, v bistvu je osrednje vprašanje naslednje: ali naj se Amerika odloči za »ozko« mednarodno delovanje, ki se bo omejevalo predvsem na »mali« atlantski bazen in torej na pas tradicionalnih zvez z zahodno Evropo, ali pa naj nadaljuje globalno ekspanzijo, katere težišče bo na »velikem pacifiškem jezeru« in njegovih obrobjih in ki jo simbolizirata Vietnam in vsa azijska politika ZDA. To, pravijo ti avtorji, je najgloblja vsebina tega spopada.

Četrta značilnost se dotika zveze med ameriško zunanjo politiko in notranjim razvojem. V obrambi dolarja predsednik Johnson ni sprožil domače akcije, katere teža bi ustrezala mednarodni. Res je sicer, da terja od kongresa, naj za 10 odstotkov poviša davke; toda to je še daleč od širokega registra ukrepov, ki bi zvišali obrestne mere, skupaj s povečanimi davki zavrli živahno gospodarsko dejavnost v samih ZDA, zožili domači trg, zavrli uvoz, spodbudili izvoz in tako naprej. Res je, da je kaj takega spričo bližnjih volitev najbrž težko storiti; a vendar se zdi, da to ni poglaviten razlog. Poglavitni razlog te domače gospodarske vzdržnosti, ki jo izpričuje Johnsonova vlada, najbrž tiči v tem, da se ogiba široki mednarodni gospodarski konfrontaciji in svetovni depresiji, ki bi utegnila slediti sunkovitemu zmanjšanju ameriškega uvoza po eni plati in naglejšem odtoku dolarjev iz mednarodnega plačevanja po drugi. Kaže, da ZDA iščejo srednjo pot, po kateri skušajo svoje mednarodne zveze z zavezniki obvarovati hujših pretresov, hkrati pa nanje pritiskati, naj jim pomagajo, kakor smejo in zmorejo.

Ob tem seveda drži, da so se razmerja sil med ZDA in drugimi zahodnimi deželami od druge svetovne vojne do danes količinsko občutno spremenila; vendar pa hkrati drži, da so zavezniki seveda vojaško, a tudi gospodarsko še vedno neprimerno bolj odvisni od ZDA kakor pa ZDA od njih. Moč Združenih držav, ne le tista, ki se izraža v teži vloge v formalnih mednarodnih zvezah in v grobem razmerju vojaške moči, temveč tudi tista, ki tiči v mednarodnih gospodarskih strukturah, je tolikšna, da ZDA dejansko, kot pravi de Gaulle, »financirajo vietnamsko vojno z našo pomočjo«. Če bi hoteli prignati paradoks do skrajne konsekvence, bi lahko dejali, da »financirajo vietnamsko vojno« posredno vse države, ki drže v svojih valutnih rezervah ameriške dolarje ali ki majo kakršnekoli gospodarske stike z ZDA — celo Jugoslavija. Če bi šli tako daleč, bi se seveda odprlo vprašanje, kolikšno praktično vrednost še ima tak

paradoks; a vendarle drži, da se na primer vietnamski spopad v tem smislu kaže, kakor bi lahko dejal kak teoretik na strani žrtve, kot agresija vsega visoko razvitega sveta na Vietnam.

*

V tem tičijo najgloblje korenine suverenosti, arbitrarnosti in možnosti za tudi zelo nasilne akcije, ki jih uživa ameriška supersila. Kapilare te premoči se kažejo zdaj v bombah, ki orjejo po vietnamskih tleh, zdaj v manevrih visoke politike in v teleprinterških sporočilih med Belo hišo in Kremljem med vojno na Srednjem vzhodu, zdaj pa v tihih tokovih zelenih dolarskih bankovcev in v kreditnih prepisih dolarskih postavk z računa na račun v mednarodnem plačilnem prometu.

Ob tej premoči, ki sloni predvsem na visoki razvojni stopnji neke ekonomije, se širita marsikod upravičen strah in odpor; ta premoč vzbuja marsikdaj in marsikod občutek nemoči, občutek izročnosti na milost in nemilost — ne samo v deželah, ki so predmet manevrov te premoči, temveč tudi v relativno visoko razvitih družbah, ki vrh vsega tudi ideološko nimajo nič proti temu, kako je ta premoč nastala.

Toda ...

Lyndon Johnson je v enem precej pogostih trenutkov stiske vzdiknil: »Edina resnična moč, ki z njo razpolagamo, je jedrska — te pa ne morem uporabiti.« Kar zadeva jedrsko sfero, je to precej jasno. A kaj, kar zadeva ekonomske korenine te moči?

Ameriško gospodarstvo je navzlic širni razpredenosti svojih mednarodnih zvez zaradi svoje velikosti eno najbolj samostojnih na svetu. Računajo, da samo sedem odstotkov ameriškega bruto proizvoda nastaja v povezavi s tujino. Na podlagi tega so nekateri teoretiki pripravljene trditi, da bi si ZDA pod kakim hudim pritiskom in v skrajnem primeru lahko privoščile sprožiti tudi svetovno gospodarsko krizo, ker bi le-ta prizadela vsakogar drugega bolj kakor nje same. Vendar pa se zdi, da račun v praksi le ni tako preprost.

Že od začetka stoletja dalje so ZDA počasi, vztrajno in šele po drugi svetovni vojni očitneje osvajale pozicije po svetu. Toda kakor so se te pozicije po eni plati kazale kot možnost in skušnjava za poseg po svetovnem gospodarstvu, tako so se po drugi plati sprevrčale v hipoteke. Prav Vietnam, ki je po eni plati zgled neomejene samovolje, je po drugi plati vzorec hude hipoteke, v katero so se ZDA pogreznile tako globoko, da, denimo, v obrambi kakega drugega in v splošnem vitalnejšega interesa ne morejo seči niti po akcijah, ki bi jih sicer narekovala najbolj preprosta ocena o pomenskem razmerju med posameznimi interesi. John Kenneth Galbraith je nekoč prezirljivo vzdiknil: »Pustimo že to azijsko deželico v obskurnosti, ki si jo tako bogato zasluži.« Ne oziraje se na prezirljivi ton, ki veje iz tega stavka, se je vendarle treba vprašati, ali ni ravno težnja po svetovnem gospodarstvu potisnila ZDA iz leta 1968 v Vietnamu tako globoko, da česa takega zdaj ne morejo več opraviti kar z levo roko?

Medtem ko v srednjih in majhnih deželah današnjega sveta obstaja nelagodni občutek izgube suverenosti in samostojnosti, obstaja v supersilah podoben mučen občutek, da usodna povezanost sveta na nekakšen neviden način omejuje tudi nje. In medtem ko se manj razviti svet ubada s težavnimi vprašanji

predindustrijske dobe ali pa se upira mlinskim kamnom, ki drobe njihove tradicije v prvih fazah industrializacije, se visoko razviti in med njimi zlasti ZDA otepajo s težavami tistega, kar nekateri imenujejo postindustrijska faza. Ob tem se človek spomni na Oscarja Wilda, ki je neke zapisal, da v resnici obstajata samo dve tragediji: tista, kadar nečesa nimaš, in ona, kadar nekaj imaš. To je kajpada duhovičenje, ki ga niti za las ne razrešuje vprašanj nacionalne ali državne samostojnosti, še manj pa usodnih razločkov med različnimi stopnjami gospodarskega in družbenega razvoja. Toda če smo pri razglabljanju o tem delu mednarodnih gospodarskih odnosov lahko menili, da obstaja enostranska odvisnost, najbrž iz tega izhaja tudi to, da to ni vse, ampak da je razvoj medsebojnih odvisnosti hkrati mnogostranski. In prav to je tisto, kar v skrajni konsekvenci utemeljuje nekaj realističnega optimizma.

Dušan Dolinar

PORUSIMO VSE STARO, TODA Z NACRTOM NOVE GRADNJE V ROKAH. Najprej s prispevkom Tarasa Kermavnerja, potem z Mejakovo repliko nanj in še potem z replikami Kermavnerja, Pirjevca in Rožanca na Mejakovo repliko (in vse kaže, da se bo še kdo oglasil) je tudi v naši književni sredini završal vetrič, ki med vrsticami napoveduje, če že ne vihar, pa vsaj nove, močne vetrove. Človek je tega, v splošnem, lahko samo vesel: nekaj se je zganilo. Kdor je optimist, vidi v tem morda celo znamenje, da se utegne pri nas razviti dialog med osebnostmi in idejami, ki so doslej druga drugo praviloma uničevale z molkom. Ne da bi se spuščali v stališča enega ali drugega (ali točneje: enega ali drugih), ne moremo mimo posebnosti, ki je za nas Slovence, kot kaže, še prav značilna: koliko modrosti stresamo mimogrede iz rokava, da dokažemo, kako ta in ta nima prav, kako narobe gleda na stvari in podobno, hkrati pa so že kar bele vrane ljudje, ki skušajo iz sebe nekaj povedati, razložiti, tako ali drugače karkoli pomembnega celoviteje utemeljiti. Tako tudi v omenjeni polemiki: spet zvemo, da je humanizem v krizi, da si z njim moderna družba ne more več pomagati, da se je razkrojil znotraj samega sebe itd. — hkrati pa tako malo zvemo, kaj in kakšno je tisto novo v kulturi in miselnosti modernega človeka, tudi slovenskega, ki ne more, a mora zamenjati zadnje preostanke umirajočega humanizma. In prav to bi marsikoga zanimalo: kaj prinašajo *nove* ideje *novoga*, funkcionalno učinkovitejšega, v čem je prednost takó imenovane »tretje literature«: pred vsem, kar je tako ali drugače obteženo s takšno ali drugačno dediščino humanizma. Tudi Taras Kermavner, ki je po svoje dovolj konkreten in se ne izogiba imen, ostaja v svojih zaključkih vendarle abstrakten, njegova vera v vsakokratno novo je močnejša od dokazov. Smo dolžni tudi mi izpričevati v sedanji kulturni situaciji enako vernost, zvestobo trenutku? Nobena, še tako napredna družba ni taka, da bi v njej lahko vsi hkrati in z enako intenziteto došli v obilici pojavov *novoga* tudi samo bistvo tega *novoga*, zato je naravnost dolžnost tistih, ki se za karkoli *novoga* zavzemajo (in jim je hkrati seveda do tega, da bi se za to ogreli tudi drugi), da poiščejo dokaze v življenju samem, ne pa samo v njegovi abstrakciji. Naravnost zmrazila me je na primer natančna analiza Dušana Pirjevca o nezadostnosti sleherne oblike humanizma v našem času in v naši družbi, imel pa sem občutek, kot da je redakcija NR kratko in malo odstrigla drugo polovico